

Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного кримінального
суду у складі Верховного Суду
(актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР,
за вересень 2024 року

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. СУДОВІ РІШЕННЯ ОБ'ЄДНАНОЇ ПАЛАТИ, ЯКІ МІСТЯТЬ ВИСНОВКИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ ПРАВА В ПОДІБНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	5
РОЗДІЛ II. КРИМІНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ, ПЕРЕДАНІ НА РОЗГЛЯД ОБ'ЄДНАНОЇ ПАЛАТИ КАСАЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У СКЛАДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ	11
РОЗДІЛ III. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	12
I. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	12
1. Звільнення від кримінальної відповідальності	12
2. Призначення покарання	13
3. Звільнення від покарання та його відбування	14
4. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх	15
II. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	16
1. Злочини проти основ національної безпеки України	16
2. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки	17
3. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту	18
4. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності	19
5. Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно- обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	20
6. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	22
РОЗДІЛ IV. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	27
I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	27
1. Засади кримінального провадження	27
2. Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження	29
3. Докази і доказування	29
4. Фіксування кримінального провадження. Процесуальні рішення	31
II. ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	33
5. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід	33

6. Тимчасове вилучення майна	34
ІІІ. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ	35
7. Слідчі (розшукові) дії	35
8. Негласні слідчі (розшукові) дії	35
9. Закінчення досудового розслідування. Продовження строку досудового розслідування	36
ІV. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ	38
10. Підготовче провадження	38
11. Загальні положення судового розгляду	39
12. Судові рішення	40
V. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ З ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ	41
13. Провадження в суді апеляційної інстанції	41
VI. ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	44
14. Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану (ст. 615 КПК)	44

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АП ВАКС	Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду
ВАКС	Вищий антикорупційний суд
ВС	Верховний Суд
ДП	державне підприємство
ДТП	дорожньо-транспортна пригода
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗУ	Закон України
ЗСУ	Збройні сили України
КВК	Кримінально-виконавчий кодекс України
КК	Кримінальний кодекс України
ККС	Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс України
НМДГ	неоподаткований мінімум доходів громадян
НСРД	негласні слідчі (розшукові) дії
ОП ККС ВС	об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду
ПДР	Правила дорожнього руху

РОЗДІЛ І. СУДОВІ РІШЕННЯ ОБ'ЄДНАНОЇ ПАЛАТИ, ЯКІ МІСТЯТЬ ВИСНОВКИ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ НОРМИ ПРАВА В ПОДІБНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

1.1. Днем початку перебігу строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення триваючого кримінального правопорушення є день припинення або переривання вчинення особою відповідного триваючого суспільно небезпечного діяння.

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 197-1 КК, є триваючим злочином. Склад вказаного кримінального правопорушення є закінченим з початку ведення самовільного будівництва на самовільно зайнятій земельній ділянці, і з цього часу особа безперервно перебуває в злочинному стані до моменту припинення або переривання кримінального правопорушення

Обставини справи: обвинувачений здійснив самовільне будівництво автомобільного гаража на самовільно зайнятій земельній ділянці, яка відноситься до земель комунальної власності, чим заподіяв шкоду міській раді на загальну суму 5 874, 91 грн.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій звільнили обвинуваченого від кримінальної відповідальності, передбаченої ч. 3 ст. 197-1 КК, на підставі ст. 49 КК у зв'язку із закінченням строків давності, а кримінальне провадження закрили.

Підстави розгляду провадження ОП ККС ВС: необхідність відступити від висновку про застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеному в ухвалі колегії суддів Другої судової палати ККС від 14.11.2023 у справі № 758/2732/23 (провадження № 51-6781ск23), про те, що кримінальне правопорушення, передбачене ч. 4 ст. 197-1 КК, є закінченим з моменту початку ведення будівельних робіт на самовільно зайнятій земельній ділянці, тобто з моменту здійснення будівництва.

Позиція ОП ККС ВС: скасовано рішення судів попередніх інстанцій та призначено новий розгляд у суді першої інстанції.

Обґрунтування позиції ОП ККС ВС: ОП ККС ВС вказала, що самовільне будівництво будівель або споруд на самовільно зайнятій земельній ділянці полягає у веденні на такій ділянці без належного дозволу будівельних робіт, виконанні монтажних робіт по спорудженню певних будівель, споруд тощо. З початку ведення самовільного будівництва на самовільно зайнятій земельній ділянці склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 197-1 КК, є закінченим і з цього часу особа безперервно перебуває в злочинному стані до моменту припинення або переривання кримінального правопорушення.

У цьому провадженні судом першої інстанції не враховано, що кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 197-1 КК, є триваючим злочином, а також конкретні обставини кримінального провадження, а саме що обвинувачений на момент внесення відомостей до ЄРДР перебував у злочинному стані і закінчене кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 197-1 КК, тривало.

Висновок щодо правозастосування положень статей 49, ч. 3 ст. 197-1 КК:

Днем початку перебігу строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення триваючого кримінального правопорушення є день припинення або переривання вчинення особою відповідного триваючого суспільно небезпечного діяння.

Кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 197-1 КК, є триваючим злочином. Склад вказаного кримінального правопорушення є закінченим з початку ведення самовільного будівництва на самовільно зайнятій земельній ділянці і з цього часу особа безперервно перебуває в злочинному стані до моменту припинення або переривання кримінального правопорушення.

Постанова ОП ККС ВС від 09.09.2024 у справі № 353/999/23 (провадження № 51-523кмо24)
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/121665608>

1.2. Прокурори вищого рівня (Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, керівник окружної прокуратури, їхні перші заступники та заступники) наділені повноваженнями скасувати постанову прокурора нижчого рівня про закриття кримінального провадження, у якому особі було повідомлено про підозру, у межах строків досудового розслідування, передбачених ст. 219 КПК.

Період з моменту прийняття прокурором постанови про закриття кримінального провадження, у якому особі було повідомлено про підозру, до моменту скасування такої постанови прокурором вищого рівня не зараховується до строку досудового розслідування

Обставини справи: 14.01.2022 до ЄРДР були внесені відомості про кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 368 КК;

- 11.02.2022 обвинуваченого було повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК;

- 01.03.2022 постановою прокурора міської прокуратури на підставі п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК було закрито кримінальне провадження щодо підозрюваного обвинуваченого;

- 27.05.2022 постановою заступника керівника міської прокуратури скасовано постанову про закриття кримінального провадження.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій зарахували до строку досудового розслідування строк з моменту прийняття постанови про закриття кримінального провадження, у якому особу було повідомлено про підозру, до її скасування прокурором вищого рівня та дійшли переконання, що у цьому кримінальному провадженні після повідомлення про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК.

Суд апеляційної інстанції зазначив, що вищестоящим прокурором постановою від 27.05.2022 винесена без дотримання вимог ч. 6 ст. 36 КПК і строк між винесенням постанови про закриття кримінального провадження до її скасування не є таким, що не включається до строків досудового розслідування.

Прокурор у касаційній скарзі стверджує, що суди попередніх інстанцій неправильно обрахували строк досудового розслідування, внаслідок чого дійшли

помилкових висновків про наявність підстав для закриття кримінального провадження з посиланням на п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК.

Підстави розгляду провадження ОП ККС ВС: необхідність відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Третьої судової палати ККС від 03.04.2023 у справі № 367/1335/21 (провадження № 51-2448км22), стосовно обчислення строку досудового розслідування після скасування прокурором вищого рівня постанови про закриття кримінального провадження, у якому особі було повідомлено про підозру.

Позиція ОП ККС ВС: скасовано рішення судів попередніх інстанцій та призначено новий розгляд у суді першої інстанції.

Обґрунтування позиції ОП ККС ВС: ОП ККС ВС зазначила, що відповідно до ч. 6 ст. 36 КПК прокурор вищого рівня наділений повноваженнями на скасування постанови прокурора нижчого рівня про закриття кримінального провадження, у якому особі було повідомлено про підозру. Обмежень щодо такої процесуальної можливості для прокурора вищого рівня КПК не містить.

Скасування постанови про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного відновлює перебіг строку досудового розслідування, оскільки в такому випадку кримінальне провадження продовжується з тієї стадії, на якій воно перебувало до прийняття постанови про закриття кримінального провадження.

Тобто в період часу з моменту прийняття прокурором постанови про закриття кримінального провадження, у якому особі було повідомлено про підозру, до моменту скасування такої постанови прокурором вищого рівня досудове розслідування не здійснюється. Відповідно цей період не зараховується до строку досудового розслідування.

Висновок про застосування ч. 6 ст. 36 та ст. 219 КПК щодо обрахування строку досудового розслідування після скасування прокурором вищого рівня постанови про закриття кримінального провадження, у якому особі було повідомлено про підозру:

(1) прокурори вищого рівня (Генеральний прокурор, керівник обласної прокуратури, керівник окружної прокуратури, їх перші заступники та заступники) наділені повноваженнями скасувати постанову прокурора нижчого рівня про закриття кримінального провадження, у якому особі було повідомлено про підозру, у межах строків досудового розслідування, передбачених ст. 219 КПК;

(2) період з моменту прийняття прокурором постанови про закриття кримінального провадження, у якому особі було повідомлено про підозру, до моменту скасування такої постанови прокурором вищого рівня не зараховується до строку досудового розслідування.

Постанова ОП ККС ВС від 09.09.2024 у справі № 759/7254/22 (провадження № 51-532кмо24)
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/121665520>

1.3. Ухвала слідчого судді про встановлення строку для вчинення дій, необхідних для закінчення досудового розслідування, підлягає апеляційному оскарженню

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: слідчий суддя встановив слідчому та прокурору один місяць для проведення процесуальних дій, необхідних і достатніх для закінчення досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Апеляційний суд закрит апеляційне провадження за апеляційною скаргою прокурора на цю ухвалу у зв'язку з тим, що апеляційна скарга подана на судові рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

У касаційній скарзі прокурор вважає, що слідчий суддя поза межами своїх повноважень постановив ухвалу, якою у мотивувальній частині фактично зобов'язав слідчого та прокурора закінчити досудове розслідування.

Підстави розгляду провадження ОП ККС ВС: необхідність відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Другої судової палати ККС ВС від 18.10.2019 у справі № 757/37346/18-к (провадження № 51-1329кмп19), відповідно до якого ухвали слідчих суддів, постановлені в порядку статей 28, 114 КПК, окремому апеляційному оскарженню відповідно до положень ст. 309 КПК не підлягають.

Позиція ОП ККС ВС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ОП ККС ВС: ОП ККС ВС вказала, що ухвала слідчого судді, якою встановлено строк для проведення процесуальних дій, необхідних для закінчення досудового розслідування, має важливе значення як для етапу досудового розслідування, його якісного проведення та обрахунку самого строку такого розслідування, так і для кримінального провадження та його руху загалом. Як наслідок, така ухвала слідчого судді підлягає апеляційному оскарженню.

Ухваливши рішення про встановлення слідчому чи прокурору строку для проведення процесуальних дій, необхідних для закінчення досудового розслідування, слідчий суддя фактично скоротив строк такого досудового розслідування. Таке рішення вочевидь впливає на долю досудового розслідування і кримінального провадження загалом.

Висновок:

Ухвала слідчого судді про встановлення строку для вчинення дій, необхідних для закінчення досудового розслідування, підлягає апеляційному оскарженню.

Постанова ОП ККС ВС від 16.09.2024 у справі № 761/26342/22 (провадження № 51-7561кмо23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847380>

Окрема думка - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847489>

1.4. Суд у конкретному кримінальному провадженні на підставі ч. 3 ст. 349 КПК має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не

оспорюються, у тому числі в разі часткового заперечення винуватості особи у вчиненні окремого кримінального правопорушення в сукупності кримінальних правопорушень, яке має окрему кваліфікацію або є окремим епізодом кримінального правопорушення чи невизнання цивільного позову, та в такому випадку щодо цих оспорюваних обставин провести судовий розгляд у загальному порядку, дослідивши докази, які підтверджують або спростовують ці обставини. Такий порядок розгляду кримінального провадження не звільняє суд від обов'язку встановити обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, визначені в ч. 1 ст. 91 КПК

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили обвинуваченого за ч. 1 ст. 286 КК. Судовий розгляд цього кримінального провадження відбувся у порядку спрощеної процедури, передбаченої ч. 3 ст. 349 КПК.

У касаційній скарзі засуджений зазначає про безпідставність такого рішення, оскільки він частково визнає цивільний позов.

Підстави розгляду провадження ОП ККС ВС: необхідність відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС від 23.04.2019 у справі № 728/47/15-к (провадження № 51-3318км18), відповідно до якого якщо принаймні одна з обставин, яка підлягає доказуванню в кримінальному провадженні, заперечується стороною, спрощену процедуру судового розгляду не може бути застосовано.

Позиція ОП ККС ВС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ОП ККС ВС: ОП ККС ВС звернула увагу, що за своєю правовою природою ч. 3 ст. 349 КПК визначає обсяг та порядок дослідження доказів на підтвердження обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні і зазначені у ч. 1 ст. 91 КПК.

Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню в кримінальному провадженні в порядку ч. 3 ст. 349 КПК, не звільняє суд від обов'язку встановити обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні.

Висновок щодо правозастосування положень ч. 3 ст. 349 КПК:

Суд у конкретному кримінальному провадженні на підставі ч. 3 ст. 349 КПК має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються, у тому числі, у разі часткового заперечення винуватості особи у вчиненні окремого кримінального правопорушення в сукупності кримінальних правопорушень, яке має окрему кваліфікацію, або є окремим епізодом кримінального правопорушення, чи невизнання цивільного позову, та у такому випадку щодо цих оспорюваних обставин провести судовий розгляд у загальному порядку, дослідивши докази, які підтверджують або спростовують ці обставини. Такий порядок розгляду кримінального провадження не звільняє суд від обов'язку встановити обставини, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, визначені в ч. 1 ст. 91 КПК.

Постанова ОП ККС ВС від 16.09.2024 у справі № 444/870/22 (провадження № 51-2989кмо23)
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847408>

1.5. Застосування згідно з положеннями статей 96-1, 96-2 КК судом апеляційної інстанції спеціальної конфіскації не є тим «іншим випадком», передбаченим ч. 1 ст. 421 КПК, що погіршує становище обвинуваченого.

Відповідно до статей 408, 420 та 421 КПК рішення апеляційного суду, яким застосовується спеціальна конфіскація, постановляється у формі ухвали

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватим і засудив ч. 2 ст. 289 КК, а також вирішив питання щодо речових доказів, зокрема, грошові кошти, отримані внаслідок продажу викраденого транспортного засобу у сумі 2 700 грн, передав в дохід держави.

В апеляційній скарзі прокурор просив вказаний вирок у частині безпідставного незастосування спеціальної конфіскації скасувати й ухвалити новий вирок.

Апеляційний суд погодився з доводами апеляційної скарги прокурора про наявність підстав для застосування на підставі статей 96-1, 96-2 КК спеціальної конфіскації грошових коштів у сумі 2 700 грн, однак дійшов висновку про додержання судом першої інстанції положень ст. 100 КПК щодо належного вирішення питання вказаних речових доказів та залишив вирок суду без зміни.

Підстави розгляду провадження ОП ККС ВС: у зв'язку з наявністю різних правових позицій щодо застосування статей 96-1, 96-2 КК при вирішенні питання про те, чи погіршує становище особи застосування апеляційним судом спеціальної конфіскації.

Позиція ОП ККС ВС: змінено рішення судів попередніх інстанцій, застосовано спеціальну конфіскацію на підставі ст. 96-1 КК.

Обґрунтування позиції ОП ККС ВС: ОП ККС ВС зауважила, що за своєю правовою природою спеціальна конфіскація належить до інших заходів кримінально-правового характеру (розділ XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру» Загальної частини КК).

У Рішенні від 30.06.2022 № 1-р/2022 Конституційний Суд України визнав такими, що відповідають Конституції України (є конституційними), статті 96-1, 96-2 КК, при цьому, серед іншого вказав, що спеціальна конфіскація не є видом кримінального покарання, тому її застосування, зокрема, примусове безоплатне вилучення майна у недобросовісної третьої особи, на підставі судового рішення (вирок, ухвала), не є притягненням до кримінальної відповідальності.

Таким чином, спеціальна конфіскація не є кримінальним покаранням, її застосування не тягне за собою збільшення обсягу обвинувачення та не свідчить про неправильне звільнення обвинуваченого від відбування покарання, тому рішення про застосування спеціальної конфіскації судом апеляційної інстанції приймається у формі ухвали згідно приписів ч. 1 ст. 418 КПК.

Висновок:

Застосування згідно положень статей 96-1, 96-2 КК судом апеляційної

інстанції спеціальної конфіскації не є тим «іншим випадком», передбаченим ч. 1 ст. 421 КПК, що погіршує становище обвинуваченого.

Відповідно до статей 408, 420 та 421 КПК, рішення апеляційного суду, яким застосовується спеціальна конфіскація, постановляється у формі ухвали.

Постанова ОП ККС ВС від 16.09.2024 у справі № 183/4229/23 (провадження № 51-5837кмо23)
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847436>

РОЗДІЛ II. КРИМІНАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ, ПЕРЕДАНІ НА РОЗГЛЯД ОБ'ЄДНАНОЇ ПАЛАТИ КАСАЦІЙНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У СКЛАДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ

1.1. 3 метою формування єдиного правозастосовного підходу про те, що ухвала апеляційного суду про поновлення строку на апеляційне оскарження з огляду на положення ч. 2 ст. 117 КПК може бути оскаржена в касаційному порядку, кримінальне провадження передано на розгляд об'єднаної палати

Обставини справи: місцевий суд закрит кримінальне провадження відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 284 КПК у зв'язку із відмовою прокурора від підтримання державного (публічного) обвинувачення.

Керівник обласної прокуратури оскаржив його в апеляційному порядку. Апеляційний суд задовольнив клопотання керівника обласної прокуратури, поновив строк на апеляційне оскарження ухвали місцевого суду.

Не погоджуючись з указаною ухвалою суду апеляційної інстанції, захисники звернулися до суду касаційної інстанції.

Постановою колегії суддів Першої судової палати ККС від 27.06.2023 у справі № 638/8600/16-к (провадження № 51-3838км22) скасовано ухвалу апеляційного суду про поновлення строку на апеляційне оскарження ухвали місцевого суду і призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Ухвалою апеляційного суду клопотання керівника обласної прокуратури задоволено, поновлено строк на апеляційне оскарження ухвали місцевого суду.

Ухвалою колегії суддів Першої судової палати ККС від 07.11.2023 відкрито дане касаційне провадження за касаційною скаргою захисника на ухвалу апеляційного суду.

Позиція ККС: кримінальне провадження передано на розгляд ОП ККС ВС.

Підстава передачі кримінального провадження на розгляд ОП ККС ВС: необхідність відступити від висновків щодо застосування норм права в подібних правовідносинах, викладених у раніше ухвалених рішеннях Другої судової палати ККС від 20.10.2020 у справі № 484/3938/16 (провадження № 51-5021ск20), Третьої судової палати ККС від 27.04.2019 у справі № 646/4163/18 (провадження № 51-1976ск20) та від 03.03.2020 у справі № 755/7095/19 (провадження № 51-1095ск20).

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС вважає, що ухвали суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені в касаційному порядку, якщо вони перешкоджають подальшому кримінальному провадженню, крім випадків, передбачених КПК.

Частина 2 ст. 117 КПК не містить застережень про те, що ухвала слідчого судді, суду про поновлення чи відмову в поновленні процесуального строку окремому оскарженню не підлягає та заперечення на такі ухвали можуть бути включені до касаційної скарги.

Таким чином, на думку колегії суддів ККС, ухвала суду апеляційної інстанції про поновлення строку на апеляційне оскарження, хоча і не перешкоджає подальшому кримінальному провадженню, однак (у випадку, передбаченому цим Кодексом), з огляду на положення ч. 2 ст. 117 КПК, може бути оскаржена в касаційному порядку.

Ухвала колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 01.08.2024 у справі № 638/8600/16-к (провадження № 51-3838км22) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120805481>

РОЗДІЛ III. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

I. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Звільнення від кримінальної відповідальності

1.1. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК)

1.1.1. Підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям є повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди, а не лише тих суспільно небезпечних наслідків, які передбачені як обов'язкова ознака об'єктивної сторони відповідного кримінального правопорушення

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій звільнили обвинуваченого від кримінальної відповідальності за ч. 1 ст. 125 КК на підставі ст. 45 КК у зв'язку з дійовим каяттям та закрили кримінальне провадження.

Апеляційний суд відхилив доводи про те, що не відшкодування шкоди потерпілому перешкоджає звільненню обвинуваченого від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45 КК, оскільки відповідно до обвинувального акта кримінальним правопорушенням шкоди не завдано, під час досудового розслідування і судового розгляду цивільні позови не заявлялись, зі сторони потерпілого на стадії досудового розслідування та судового розгляду були відсутні будь-які претензії майнового характеру до обвинуваченого, який вчинив усі можливі дії для того, щоб загладити завдану його діями шкоду.

У касаційній скарзі прокурор вказує, що дійове каяття може виявлятися лише в активній поведінці особи. Натомість апеляційний суд не врахував пояснень представника потерпілого про те, що обвинувачений не виявив жодного інтересу до стану здоров'я потерпілого, який продовжує лікування від заподіяних йому обвинуваченим тілесних ушкоджень. Поза увагою апеляційного

суду залишилось й те, що потерпілий заперечував проти звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності за ст. 45 КК саме у зв'язку із відсутністю дійового каяття та підстав до застосування відповідної кримінально-правової норми.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС звернув увагу, що в приписах ст. 45 КК йдеться про повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди, а не лише тих суспільно-небезпечних наслідків, які передбачені як обов'язкова ознака об'єктивної сторони відповідного кримінального правопорушення.

Фізична шкода (легкі тілесні ушкодження, які не спричинили короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності) зазначена як у фабулі справи, так і формулі кваліфікації, з огляду на що ККС не сприймає як обґрунтовані посилення судів попередніх інстанцій на те, що в обвинувальному акті зазначено про те, що шкоди не завдано та розмір її не зазначено.

Висновок суду про заподіяння потерпілому протиправними діями обвинуваченого фізичної (особистого характеру) шкоди, в аспекті наступного вирішення питання про можливість застосування положень ст. 45 КК, вимагає встановлення та підтвердження доказами того, що вказана шкода усунена або відшкодовані збитки, завдані їй заподіянням.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 05.09.2024 у справі № 166/37/24 (провадження № 51-3015км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502750>

2. Призначення покарання

2.1. Правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення, домашнього арешту (ст. 72 КК)

2.1.1. Період утримання обвинуваченого в таборі для тримання військовополонених не є попереднім ув'язненням і не зараховується у строк відбування покарання

Обставини справи: громадянин України під час ведення бойових дій у складі терористичної організації «ДНР» 08.07.2023 був захоплений у полон військовослужбовцями ЗСУ та утримувався в Державній установі «Табір для тримання військовополонених».

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: вироком місцевого суду особу засуджено за ч. 1 ст. 111, ч. 2 ст. 111, ч. 1 ст. 258-3, ч. 2 ст. 260 КК. Апеляційний суд змінив цей вирок та зарахував у строк відбування покарання період перебування засудженого у таборі для тримання військовополонених до набрання вироком законної сили.

У касаційній скарзі прокурор вказував, що апеляційний суд безпідставно зарахував засудженому у строк відбування покарання період його утримання

у таборі для тримання військовополонених, оскільки запобіжний захід стосовно засудженого не обирався і він не утримувався у слідчому ізоляторі.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС зазначила, що установами для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, як це передбачено ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про попереднє ув'язнення», є слідчі ізолятори Державної кримінально-виконавчої служби України, гауптвахти Військової служби правопорядку у ЗСУ. В окремих випадках, що визначаються потребою в проведенні слідчих дій, ці особи можуть перебувати в ізоляторах тимчасового тримання. Таким чином, поняття попереднього ув'язнення чітко визначено чинним законодавством України і не передбачає його довільного тлумачення.

Водночас засудженому запобіжний захід у вигляді тримання під вартою не обирався і останній не утримувався у слідчому ізоляторі чи ізоляторі тимчасового тримання. Він був захоплений у полон військовослужбовцями ЗСУ під час бойових дій у Донецькій області та утримувався у таборі для тримання військовополонених відповідно до Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. Таке утримання не пов'язане із вчиненням засудженим кримінальних правопорушень, а підозра йому була оголошена вже під час перебування в установі для тримання військовополонених.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 19.09.2024 у справі № 461/8598/23 (провадження № 51-2167км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847606>

3. Звільнення від покарання та його відбування

3.1. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби (ст. 81-1 КК)

3.1.1. Бажання військовослужбовця, засудженого до покарання у виді позбавлення волі, надалі продовжувати військову службу в ЗСУ є підставою для його звернення до суду за місцем відбування покарання із клопотанням про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили військовослужбовця за ч. 4 ст. 402 КК до покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років.

У касаційній скарзі сторона захисту посилається на рекомендаційний лист командира військової частини, який підтверджує, що засуджений бажає й надалі продовжувати військову службу в ЗСУ.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що системний аналіз вимог закону України про кримінальну відповідальність свідчить про те, що, крім вирішення питання про призначення певного виду та розміру покарання, суду потрібно

встановити достатню підставу для звільнення від його відбування з випробуванням, водночас належним чином умотивувати таке рішення, дослідивши й оцінивши всі обставини, що мають значення для справи, та врахувати, що ст. 75 КК застосовується лише в тому разі, коли для цього є умови і підстави.

Колегія суддів зауважила, що бажання засудженого й надалі продовжувати військову службу в ЗСУ є підставою для його звернення до суду за місцем відбування покарання із клопотанням про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання для проходження військової служби, як це регламентовано ст. 81-1 КК.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 05.09.2024 у справі № 552/4832/22 (провадження № 51-1093км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502775>

4. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх

4.1. Штраф (ст. 99 КК)

4.1.1. Штраф застосовується лише до неповнолітніх, які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернено стягнення

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватим і засудив неповнолітнього за ч. 1 ст. 369 КК та призначив йому покарання у виді штрафу розміром 750 НМДГ, що становить 12 750 грн.

Апеляційний суд змінив цей вирок в частині призначеного покарання в розмірі 500 НМДГ, що становить 8 500 грн.

У касаційній скарзі захисник вказує про те, що суд першої інстанції призначив покарання не з'ясувавши чи має неповнолітній самостійний дохід.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС визнала призначене засудженому покарання таким, що не відповідає вимогам ч. 1 ст. 99 КК, відповідно до яких штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід.

Змінюючи вирок місцевого суду в частині призначеного покарання у зв'язку із неправильним застосуванням судом першої інстанції закону України про кримінальну відповідальність, апеляційний суд не врахував положень ст. 99 КК, відповідно до якої штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. З урахуванням цих вимог закону суд апеляційної інстанції не з'ясував, чи має засуджений можливість сплатити таку суму штрафу.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 29.08.2024 у справі № 449/570/20 (провадження № 51-2487км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121472520>

II. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Злочини проти основ національної безпеки України

1.1. Державна зрада (ст. 111 КК)

1.1.1. Участь ексдепутата Верховної Ради АР Крим у незаконних виборах до Феодосійської міської ради на тимчасово окупованій території України у разі ненабрання ним необхідної кількості голосів для обрання депутатом утворює закінчений замах на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 111-1 КК

Обставини справи: колишній депутат Верховної Ради АР Крим взяв участь у позачерговому засіданні незаконно створеного іноземною державою-окупантом рф органу «Державна Рада Республіки Крим», на якому всі 88 колишніх депутатів Верховної Ради АР Крим одногосно прийняли так звану «Конституцію Республіки Крим» як суб'єкта рф, чим надав іноземній державі-окупанту допомогу в проведенні підривної діяльності проти України.

Крім того, обвинувачений подав до незаконно створеної територіальної виборчої комісії м. Феодосії «Республіки Крим» документи для реєстрації кандидатом у депутати Феодосійської міської ради так званої «Республіки Крим», узяв участь у незаконних виборах, однак не набрав необхідної кількості голосів для обрання його депутатом.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили обвинуваченого за ч. 1 ст. 111 КК.

Позиція ККС: судові рішення судів попередніх інстанцій змінено, скасовано в частині засудження обвинуваченого за ч. 1 ст. 111 КК за епізодом участі у виборах Феодосійської міської ради так званої «Республіки Крим», а провадження в цій частині закрито.

Обґрунтування позиції ККС: ККС не погодився з кваліфікацією злочинних дій засудженого за епізодом його участі в місцевих виборах.

У складах правопорушень за ч. 5 ст. 111-1 КК (крім публічних закликів до проведення незаконних виборів і референдумів на тимчасово окупованій території) важливим для кваліфікації є місце його вчинення – на тимчасово окупованій території України.

Беручи до уваги фактичні обставини, встановлені судами попередніх інстанцій, у діях засудженого за епізодом участі у виборах до Феодосійської міської ради так званої «Республіки Крим» відсутній склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 111 КК, адже ці його дії охоплюються диспозицією ч. 5 ст. 111-1 КК.

Правопорушення у формі добровільного обрання до таких незаконних органів є вчиненням, коли особа добровільно обрана на виборну посаду. Судовими рішеннями в цьому кримінальному провадженні встановлено, що засуджений здійснив всі необхідні дії для участі у виборах до Феодосійської

міської ради так званої «Республіки Крим», однак, з причин, які не залежали від його волі, так і не був обраний на виборну посаду. Таким чином, в діях засудженого наявний закінчений замах на вчинення кримінального правопорушення і його дії за вказаним епізодом мають бути кваліфіковані за ч. 2 ст. 15, ч. 5 ст. 111-1 КК.

Беручи до уваги приписи ст. 5 КК, згідно з якими закон про кримінальну відповідальність, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, має зворотню дію у часі, тобто поширюється на осіб, які вчинили відповідні діяння до набрання таким законом чинності, до засудженого за епізодом його участі у місцевих виборах має застосовуватись ст. 111-1 КК, а не ст. 111 КК. Водночас ККС не має процесуальної можливості для перекваліфікації дій обвинуваченого за вказаним епізодом злочинної діяльності, тому дійшов висновку про необхідність закриття кримінального провадження в частині участі обвинуваченого у згаданих виборах.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 05.09.2024 у справі № 755/15405/15-к (провадження № 51-684км20) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121546264>

2. Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки

2.1. Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК)

2.1.1. Повідомлення органу досудового розслідування про факт зберігання зброї і боєприпасів за умов, коли особа усвідомила неможливість надалі безперешкодно їх зберігати через неминуче виявлення, свідчить про відсутність підстав для застосування ч. 3 ст. 263 КК

Обставини справи: засуджений без передбаченого законом дозволу купив сигнальний (шумовий) пістолет калібру 9 мм з явними ознаками внесення зміни до його технічних характеристик, який є ручною короткоствольною вогнепальною зброєю, а також 10 патронів, 9 з яких були виготовлені саморобним способом, споряджені металевими снарядами травматичної «несмертельної» дії та є боєприпасами. Засуджений зберігав цей пістолет та патрони, поки вони не були виявлені та вилучені правоохоронними органами.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили обвинуваченого за ч. 1 ст. 263 КК.

У касаційній скарзі захисник вказує, що засуджений добровільно видав органам влади наявні в нього зброю та боєприпаси, що є підставою для його звільнення від кримінальної відповідальності.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС зауважив, що дії засудженого в частині надання співробітникам поліції інформації про зберігання заборонених предметів самі по собі не були активними та добровільними, оскільки останній до його зупинки на блокпосту не звертався до правоохоронних органів з метою

добровільної здачі зброї, а лише після неодноразових питань правоохоронних органів повідомив, що має при собі пістолет. Водночас, будь-якої підготовленої заяви про здачу зброї не подав, а лише після приїзду слідчо-оперативної групи надав для огляду пістолет і патрони, про що написав відповідну заяву.

Таким чином, видача предметів злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК, не містить підстав для застосування ч. 3 ст. 263 КК, адже засуджений повідомив орган досудового розслідування про факт зберігання зброї і боєприпасів за умов, коли усвідомив неможливість і надалі безперешкодно зберігати предмети злочину, оскільки вони неминуче будуть виявлені під час слідчої дії.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 28.08.2024 у справі № 178/1051/22 (провадження № 51-1873км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121352330>

3. Кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту

3.1. Незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК)

3.1.1. Укладення угод з потерпілими щодо користування автомобілями, сплата оренди протягом невеликого проміжку часу, подальше незаконне відчуження цих транспортних засобів, а також відключення на них системи GPS з метою неможливості їх виявлення потерпілими свідчать про незаконне заволодіння транспортними засобами шляхом обману та зловживання довірою (ст. 289 КК)

Обставини справи: засуджений знаходив на сайтах мережі «Інтернет» оголошення про здачу в оренду автомобілів, під час зустрічей повідомляв володільцям транспортних засобів неправдиву інформацію про свій намір тимчасової оренди або подальшого придбання автомобілів, узгоджував умови та писав розписки, або ж підписував договори про взяття автомобілів в оренду чи про повну індивідуальну матеріальну відповідальність. Потерпілі, будучи введені в оману, передавали засудженому належні їм автомобілі, свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу та ключі від замка запалювання. Після заволодіння у такий спосіб транспортними засобами засуджений реалізовував їх іншим особам, передаючи при цьому свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу та комплект ключів.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватою і засудили особу за частинами 2, 3 ст. 289, частинами 3, 4 ст. 358 КК.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС вказала, що системна поведінка засудженого, який через оголошення в інтернеті знаходив потерпілих, укладав з ними угоди щодо користування належними їм автомобілями, надалі, з метою формування у потерпілих помилкової впевненості в добросовісності його дій, невеликий проміжок часу сплачував оренду, попри заборону передавав транспортні засоби разом з документами на них та ключами іншим особам, безпосередньо вчиняв дії щодо незаконного відчуження переданого йому майна, а також дії, спрямовані на виявлення та відключення системи GPS з метою

неможливості потерпілими виявити їх автомобілі, а після відчуження автомобілів уникнув спілкування, зустрічей з потерпілими, на їх вимогу не надавав інформації стосовно реального знаходження транспортних засобів, запевняючи, що не варто турбуватися, він поверне автомобілі, або ж просто зникнув та відключав телефон, свідчить про те, що дії останнього були спрямовані на підготовку, вчинення та приховування злочинів та були обумовлені формою реалізації незаконного заволодіння транспортними засобами шляхом обману та зловживання довірою.

Та обставина, що засуджений особисто підписував підроблені довіреності, з метою оформлення передоручення звертався до приватних нотаріусів з підробленими документами, під час оформлення договору-продажу представився як представник власника транспортного засобу, шукав можливості виявити та відключити на орендованих ним автомобілях систему GPS-моніторингу (з деякими автомобілями це вдалося зробити) та, будучи повідомленим деякими потерпілими про викриття ними злочинних дій, вчинених щодо орендованих засудженим автомобілів, та про звернення потерпілих до правоохоронних органів, й надалі шукав орендодавців, брав у них транспортні засоби в користування, які також у подальшому було незаконно реалізовано, спростовує версію засудженого щодо його необізнаності про злочинні плани іншими особами, а також стосовно законності його дій, котрі полягали лише у отриманні автомобілів у користування виключно для створення приватного підприємства з приватних перевезень, та навпаки свідчить про зворотнє.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 03.09.2024 у справі № 753/10007/15-к (провадження № 51-7562км18) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121570798>

4. Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності

4.1. Хуліганство (ст. 296 КК)

4.1.1. Дії особи, що охоплювалися єдиним умислом та полягали в тому, що винний, перебуваючи у громадському місці, спочатку безпричинно завдав потерпілим тілесних ушкоджень, а потім відлучився додому за пістолетом, повернувся та погрожував ним присутнім, утворюють склад продовжуваного злочину, передбаченого ч. 4 ст. 296 КК

Обставини справи: засуджений біля входу до ресторану, не звертаючи увагу на присутність інших громадян, безпричинно наніс потерпілому один удар кулаком в область правої щоки. Знайома потерпілого прагнула припинити хуліганські дії засудженого та підійшла до нього, однак він безпричинно наніс їй один удар кулаком в праву періорбітальну частину голови. Продовжуючи виконання свого єдиного умислу, спрямованого на вчинення хуліганських дій, засуджений цілеспрямовано пішов додому, взяв револьвер, повернувся з ним і направив його у бік присутніх, водночас погрожував, що застрелить їх, і тим самим демонстрував серйозність своїх дій, чим також створював реальну загрозу

для життя та здоров'я оточуючих. Такі протиправні дії були своєчасно припинені працівниками поліції.

У касаційній скарзі сторона захисту стверджує, що події, інкриміновані засудженому, відбувалися у два етапи, що має значення, однак залишено поза увагою судів. Вказує, що револьвер, вилучений у засудженого, не є предметом, заздалегідь заготовленим для заподіяння тілесних ушкоджень, оскільки за обвинуваченням револьвером не були спричинені тілесні ушкодження.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили особу за ч. 4 ст. 296 КК.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС зазначив, що вирішуючи питання щодо наявності в діях винної особи такої кваліфікуючої ознаки хуліганства, як застосування вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень (ч. 4 ст. 296 КК), необхідно враховувати, що ця ознака має місце лише в тих випадках, коли винний за допомогою названих предметів заподіяв чи намагався заподіяти тілесні ушкодження або коли використання цих предметів під час учинення хуліганських дій створювало реальну загрозу для життя чи здоров'я громадян.

Такий факт, що засуджений під час вчинення хуліганських дій використовував повністю заряджений револьвер і направляв його в бік присутніх, свідчить про створення реальної загрози для життя та здоров'я великої кількості людей, а неприпинення поліцейськими його протиправних дій могло мати різного роду непередбачувані наслідки для оточуючих, ураховуючи невелику відстань між усіма учасниками події.

Хоча подія відбулася з розривом у часі, однак дії засудженого охоплювалися єдиним умислом, вони були вчинені через невеликий проміжок часу (засуджений відлучався за пістолетом), тому його дії були продовжуваними, а отже ця обставина, не впливає на кваліфікацію. У будь-якому випадку під час вчинення хуліганських дій із застосуванням певних предметів, заздалегідь заготовлених для заподіяння тілесних ушкоджень, тривалість дій не має значення.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 04.09.2024 у справі № 953/2531/20 (провадження № 51-1901км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502784>

5. Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку

5.1. Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж (ст. 361 КК)

5.1.1. Заміна в диспозиції ст. 361 КК терміна «електронно-обчислювальні машини (комп'ютери)» на термін «інформаційні (автоматизовані) системи» не свідчить про декриміналізацію несанкціонованого втручання в роботу комп'ютера, оскільки комп'ютер відповідає визначенню інформаційної (автоматизованої) системи

Обставини справи: обвинувачений розмістив на персональному комп'ютері комунального закладу файл, який містив шкідливу програму, призначену для прихованого збирання інформації про активність користувача на персональному комп'ютері з можливістю перегляду та копіювання файлів, розміщених на ньому. За допомогою цієї програми з 13.02.2018 до 29.08.2019 він несанкціоновано втручався в роботу цього комп'ютера, що призвело до витоку наявної там інформації.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватим і засудив особу за ч. 1 ст. 361 КК.

Апеляційний суд закрити це кримінальне провадження у зв'язку з втратою чинності законом, яким встановлювалася кримінальна протиправність діяння, з посиланням на п. 1-1 ч. 2 ст. 284 КПК. Вважав, що зміни, внесені до диспозиції ст. 361 КК Законом України від 24.03.2022 № 2149-IX, свідчать про часткову декриміналізацію втручання в роботу комп'ютера.

У касаційній скарзі прокурор вказує, що суд апеляційної інстанції не застосував закон, який підлягав застосуванню, оскільки викладена в новій редакції диспозиція ст. 361 КК не свідчить про повну декриміналізацію діянь, пов'язаних із втручанням в роботу електронно-обчислювальних машин, а охоплюється поняттям інформаційної (автоматизованої) системи, використаним в новій редакції ст. 361 КК.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС зазначив, що термінологія, застосована у сфері інформаційних технологій, змінювалася відповідно до розвитку цих технологій. Автоматизовані системи обробки інформації з часом стали називатися «інформаційними (автоматизованими) системами». Відповідно до статті 1 Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», який діяв на час подій в цій справі, інформаційною (автоматизованою) системою визначалася організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів.

Комп'ютер, за втручання в який було засуджено обвинуваченого судом першої інстанції, відповідав цьому визначенню, оскільки становив собою сукупність апаратних і програмних засобів, інтегрованих для виконання операцій з обробки інформації. Той факт, що цей комп'ютер відповідав такій характеристиці, впливає з самих обставин, покладених в основу обвинувачення: втручання в його роботу, що призвело до витоку інформації.

Колегія суддів ККС вважає, що використаний в новій редакції цього положення термін «інформаційна (автоматизована) система» включає також комп'ютер як різновид такої системи. Відповідно, зміна термінології в диспозиції і використання законодавцем більш широкого поняття, яке охоплює більш вузьке поняття, використане в попередній редакції того ж положення, не означає декриміналізацію діяння.

Таким чином, висновок апеляційного суду про часткову декриміналізацію діяння засудженого, зроблений ним на підставі різниці у термінології, використаної в двох редакціях ст. 361 КК, є помилковим.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 19.09.2024 у справі № 735/739/20 (провадження № 51-2737км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847592>

Окрема думка - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847598>

6. Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг

6.1. Службова недбалість (ст. 367 КК)

6.1.1. Характер порушень, допущених під час бухгалтерського обліку, який нерозривно пов'язаний з роботою кадрової служби, з урахуванням положень посадової інструкції головного бухгалтера, які не містять прямих обов'язків нараховувати працівникам підприємства заробітну плату, а також відсутність реальної матеріальної шкоди, завданої підприємству, свідчать про відсутність об'єктивної сторони службової недбалості (ст. 367 КК)

Обставини справи: головний бухгалтер ДП, яка є службовою особою, допустила безпідставні нарахування та виплату грошової компенсації щорічної відпустки без звільнення працівників, а також необґрунтовані нарахування на заробітну плату та перерахування єдиного соціального внеску.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд визнав винуватою і засудив особу за ч. 2 ст. 367 КК, а також виправдав за частинами 2 і 3 ст. 191 КК.

Апеляційний суд скасував це рішення та закрити кримінальне провадження в частині обвинувачення за ч. 2 ст. 367 КК на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК через відсутність у діях головного бухгалтера складу злочину.

У касаційній скарзі прокурор стверджує, що суди попередніх інстанцій залишили поза увагою вимоги посадової інструкції головного бухгалтера ДП, зокрема, обов'язок належно організувати роботу бухгалтерії, здійснювати заходи щодо фінансової дисципліни та раціонального використання ресурсів тощо.

Позиція ККС: залишено без зміни ухвалу апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС вказала, що матеріальною шкодою (збитками) у юридичному розумінні є: наявність надмірно виплачених коштів, наявність безповоротної втрати активів чи наявність недоотриманих

належних доходів; наявність факту порушення законодавства посадовими особами суб'єкта господарської діяльності; наявність причинно-наслідкового зв'язку між фактом порушення законодавства, втратою активів та діями (або бездіяльністю) посадових осіб. Сутність збитків як економічного явища полягає в тому, що суб'єкт господарювання зазнає додаткових майнових втрат та (або) не отримує доходи порівняно з витратами і доходами, що здійснюються та отримуються при оптимальному розвитку господарської операції.

Як убачається з матеріалів справи, упродовж 2016–2018 років працівникам державного підприємства відповідно до вимог чинного законодавства надавались відпустки та здійснювались відповідні нарахування, надалі працівників відкликали на роботу (через виробничу необхідність), при цьому головний бухгалтер, яка відповідає за нарахування виплат, обов'язкового коригування заробітної плати не робила, що суперечить змісту висунутого їй обвинувачення, відповідно до якого саме вона допустила безпідставне нарахування та виплату грошової компенсації щорічної відпустки без звільнення працівників. До того ж, деякі працівники використовували невикористані дні відпустки пізніше протягом певного періоду, які їм повторно не оплачувались. Після виявлення вказаних порушень фінансової дисципліни, працівниками ДП ці кошти були повністю повернуті.

Окрім того, відповідно до Посадової інструкції головного бухгалтера ДП нарахування працівникам підприємства заробітної плати до її прямих обов'язків не відноситься.

Колегія суддів ККС вказала, що характер порушень, допущених під час бухгалтерського обліку, який нерозривно пов'язаний із роботою кадрової служби, яка веде облік наказів про відпустки працівників, їх відкликання, відсутність скарг самих працівників про зменшення їм часу відпочинку та добровільне повернення заробітної плати, виплаченої на час відпустки, яку вони фактично не відбули та були відкликани на роботу, а також відсутність реальної матеріальної шкоди у підприємства, свідчать про відсутність об'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27.08.2024 у справі № 732/1060/20 (провадження № 51-3697км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121472486>

6.2. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК)

6.2.1. Про вимагання неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 368 КК) свідчить те, що директор підприємства спеціально створив для працівника несприятливі умови, за яких останній був вимушений передати йому грошові кошти, щоб уникнути свого звільнення. При цьому потерпілий чітко розумів і усвідомлював, що надає таку неправомірну вигоду з метою запобігти шкідливим наслідкам для себе та порушенню своїх законних інтересів

Обставини справи: т. в. о. директора підприємства діючи за пособництва свого брата безпідставно погрожуючи керівнику філії звільненням із займаної посади, висунув йому вимогу про передачу грошових коштів у розмірі 375 000 грн в якості неправомірної вигоди. З метою вчинення психологічного тиску на потерпілого та створення умов, за яких останній повинен був сприймати можливість його звільнення як реальну, засуджений дав усну вказівку керівникам структурних підрозділів підприємства щодо підготовки необ'єктивної інформації про неналежне виконання потерпілим своїх службових обов'язків, на підставі якої була складена службова записка щодо наявності підстав для притягнення потерпілого до дисциплінарної відповідальності. З метою доведення свого умислу, спрямованого на шахрайське заволодіння грошовими коштами, т. в. о. директора видав наказ про притягнення потерпілого до дисциплінарної відповідальності та в подальшому ініціював засідання профспілки для надання нею згоди на звільнення останнього з посади, хоча добре усвідомлював, що не має права одноособово приймати рішення про таке звільнення.

На виконання вказаної вимоги потерпілий передав братові т. в. о. директора грошові кошти за нібито його незвільнення з займаної посади.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили т. в. о. директора за ч. 3 ст. 190 КК, а його брата – за ч. 5 ст. 27 – ч. 3 ст. 190 КК.

У касаційній скарзі прокурор зазначає, що у діях засуджених убачається склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК, а не ч. 3 ст. 190 КК, оскільки т. в. о. директора був наділений службовими повноваженнями щодо звільнення особи з посади. Вказує, що вирок не містить фактичних даних, які у своїй сукупності дають повне уявлення стосовно кожного з елементів складу кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 190 КК.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС зазначив, що при шахрайстві обман є способом заволодіння майном потерпілого, при якому останній не усвідомлює, що його обманюють і передає своє майно винній особі добровільно, тоді як при вимаганні неправомірної вигоди особа спеціально створює для потерпілого умови, за яких він вимушений дати хабар з метою запобігти настанню шкідливих наслідків чи порушенню законних інтересів для себе, при цьому останній чітко розуміє і усвідомлює, що така неправомірна вигода надається з метою запобігти шкідливим наслідкам та порушенню законних інтересів для себе.

Як убачається з матеріалів провадження, потерпілий передав кошти не через обман, оскільки він був обізнаний про порядок свого звільнення з займаної посади, і не добровільно, а в зв'язку з погрозами т. в. о. директора звільнити його з посади у разі ненадання цих коштів та створення останнім умов, за яких той повинен був надати йому неправомірну вигоду.

З урахуванням наведеного колегія суддів ККС дійшла висновку, що суд апеляційної інстанції не проаналізував та не перевірів ретельно доводів апеляційної скарги прокурора щодо невідповідності висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам кримінального провадження та неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, що полягало в неправильній перекваліфікації місцевим судом дій т. в. о. директора з ч. 3 ст. 368 КК на ч. 3 ст. 190 цього Кодексу та його брата з ч. 2 ст. 27, ч. 3 ст. 368 КК на ч. 2 ст. 27, ч. 3 ст. 190 цього Кодексу, допущену судом першої інстанції помилку не виправив і вказаних порушень не усунув, чим не дотримався положень статей 370 та 419 КПК.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27.08.2024 у справі № 303/3590/20 (провадження № 51-135км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121472493>

6.3. Підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК)

6.3.1. Отримані нотаріусом кошти за нотаріальне посвідчення договору не можуть вважатися неправомірною вигодою, оскільки стороною обвинувачення не спростовано, що ці гроші є оплатою за нотаріальні дії, розмір якої визначений за домовленістю між нотаріусом і юридичною особою

Обставини справи: нотаріус обвинувачувалася у тому, що одержала від товариства неправомірну вигоду в розмірі 206 500 грн за посвідчення договору між товариством та міською радою щодо оренди земельних ділянок, тобто за вчинення в інтересах товариства дій з використанням наданих їй повноважень, а також підробила офіційні документи за таких обставин.

Сторона обвинувачення вважала, що злочинні дії полягали у порушенні вимог ст. 43 ЗУ «Про нотаріат», якою заборонено вчиняти нотаріальні дії у разі відсутності осіб – її учасників, ст. 13-1, відповідно до якої нотаріус не має права здійснювати нотаріальну діяльність за межами свого нотаріального округу, та ст. 52, якою передбачено, що про всі нотаріальні дії, вчинені нотаріусами, робиться запис у реєстрах для реєстрації нотаріальних дій після того, як нотаріус зробить посвідчувальний напис на документі. Неправомірною вигодою сторона обвинувачення вважала оплату 206 500 грн, здійснену товариством за посвідчення договору.

Також сторона обвинувачення вважала, що підробка договору полягає у вказівці в ньому дати «двадцять сьоме лютого дві тисячі дванадцятого року» та місця укладення «Україна, місто Київ».

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій виправдали нотаріуса за ч. 3 ст. 368-4, ч. 1 ст. 358 КК у зв'язку недоведеністю в її діянні складу злочинів.

У касаційній скарзі прокурор вважає, що апеляційний суд неправильно витлумачив диспозицію ч. 3 ст. 368-4 КК, оскільки нотаріус не мала права посвідчувати договір, підписаний стороною договору поза межами нотаріального

округу, а тому і не мала підстав для отримання винагороди за посвідчення договору.

Позиція ККС: залишено без зміни ухвалу апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС зазначила, що посилання сторони обвинувачення на порушення ст. 43 ЗУ «Про нотаріат» є очевидно необґрунтованим, оскільки ніким не ставилося під сумнів, що міський голова підписав договір у присутності нотаріуса.

Що стосується порушення ст. 13-1 ЗУ «Про нотаріат», то це правило організації нотаріальної діяльності не визначає умови чинності правочинів, посвідчених нотаріусом в порушення цього правила. Крім того, відповідно до ст. 14 ЗУ «Про оренду землі» нотаріальне посвідчення договору оренди землі не є обов'язковим, і може здійснюватися за бажанням сторін.

У цій справі судами не встановлено обставин, які б свідчили про те, що законність та чинність договору, який розглядається в контексті цієї справи, оспорувались сторонами, які його уклали, або іншими особами.

Отже немає підстав вважати, що нотаріус використала свої повноваження недобросовісно і всупереч тій меті, для яких ці повноваження надані.

Отримані нотаріусом кошти не можуть вважатись неправомірною вигодою, оскільки стороною обвинувачення не спростовано, що ці гроші є оплатою за нотаріальні дії, розмір якої визначений за домовленістю між нотаріусом і юридичною особою.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 17.09.2024 у справі № 757/66841/17-к (провадження № 51-654км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847388>

6.4. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК)

6.4.1. Про відсутність провокації з боку викривача свідчать ініціативний характер дій засудженого, спрямованих на надання неправомірної вигоди, зміст розмов, які були зафіксовані в результаті проведення НСРД, активність у питанні висловлення пропозиції та обіцянки надати неправомірну вигоду

Обставини справи: заступник начальника управління – начальник відділу Міністерства оборони України обвинувачувався у тому, що висловив пропозицію та обіцянку надати неправомірну вигоду директору Департаменту внутрішнього аудиту Міністерства оборони України за залучення фахівців до проведення внутрішнього аудиту щодо фактичного виконання робіт за державним контрактом, що дало б змогу аудиторській групі скласти позитивний аудиторський звіт.

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: ВАКС визнав винуватим і засудив начальника відділу за ч. 3 ст. 369 КК. Ухвалою АП ВАКС зазначений вирок змінено в частині рішення щодо виплати винагороди викривачу, в іншій частині залишено без змін.

У касаційній скарзі сторона захисту зазначала щодо провокації вчинення кримінального правопорушення начальника відділу з боку правоохоронних органів.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що за висновками Європейського суду з прав людини провокація має місце тоді, коли працівники правоохоронних органів або особи, які діють за їхніми вказівками, не обмежуються пасивним розслідуванням, а з метою отримання доказів і порушення кримінальної справи, впливають на суб'єкта, схилиючи його до вчинення злочину, який в іншому випадку не був би вчинений.

Ініціативний характер дій начальника відділу, спрямованих на отримання позитивного аудиторського звіту шляхом надання неправомірної вигоди директору Департаменту внутрішнього аудиту, та відсутність провокації з боку останнього підтверджується змістом розмов, які були зафіксовані в результаті проведення НСРД під час їх зустрічей, коли начальник відділу без будь-якого примусу або стороннього впливу проявляв активність у питанні висловлення пропозиції та обіцянки надати неправомірну вигоду за завершення аудиту, визначенні її розміру та порядку розподілу, порядку та умов надання, залучення до аудиту бажаних осіб.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 05.09.2024 у справі № 991/2197/22 (провадження № 51-140км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121546285>

РОЗДІЛ IV. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Засади кримінального провадження

1.1. Забезпечення права на захист (ст. 20 КПК)

1.1.1. Засуджений, який відбуває покарання у виді позбавлення волі, не володіє державною мовою, не має захисника та перекладача для складання процесуальних документів, має право звернутися через адміністрацію виправної колонії до відповідного регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суддя апеляційного суду повернув апеляційну скаргу засудженого до довічного позбавлення волі на ухвалу слідчого судді у зв'язку з тим, що скарга викладена іноземною мовою, що перешкоджає виконанню апеляційним судом його процесуальних обов'язків.

У касаційній скарзі засуджений вказує, що не мав можливості в установленій п'ятиденний строк з дня отримання ухвали слідчого судді скористатися кваліфікованою правовою допомогою для належного оформлення та подання апеляційної скарги.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: колегією суддів ККС встановлено, що заявник є особою, засудженою до довічного позбавлення волі, яка не володіє державною мовою. На момент звернення з апеляційною скаргою у нього був відсутній захисник. Отже, заявник, хоча й мав право на правову допомогу і на перекладача, реалізувати свої права не зміг, не зважаючи на неодноразові звернення до органів системи безоплатної правової допомоги. Установивши, що засуджений, який перебуває в умовах ізоляції від суспільства, не володіє державною мовою і при цьому не має захисника та перекладача, звернувся з апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді, викладеною іноземною мовою, до якої не долучив її перекладу українською мовою, апеляційний суд, приймаючи рішення відповідно до положень статей 396, 399 КПК про повернення цієї скарги, повинен був в ухвалі роз'яснити її автору спосіб реалізації ним свого права на правову допомогу і право на перекладача. Таким чином, суд апеляційної інстанції своїм рішенням позбавив засудженого права на доступ до суду.

ККС звернув увагу, що для одержання правової допомоги під час складання документів процесуального характеру засуджений, який відбуває покарання у виді позбавлення волі, за змістом статей 110 і 113 КВК, вправі через адміністрацію виправної колонії звернутися до відповідного регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 05.09.2024 у справі № 947/17022/22 (провадження № 51-4509км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121546259>

1.1.2. Сам по собі факт відмови від захисника не свідчить про порушення ним своїх професійних обов'язків за відсутності скарг підзахисного до суду та органів адвокатського самоврядування на неналежне здійснення ним захисту

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватою і засудили особу за ч. 2 ст. 121 КК.

У касаційній скарзі засуджена стверджувала про порушення її права на захист у зв'язку з неналежним виконанням захисниками професійних обов'язків.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС звернула увагу, що скарги від засудженої про неналежне здійснення захисту, порушення захисниками вимог ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Правил адвокатської етики», положень КПК до суду та органів адвокатського самоврядування не подавались. Лише в касаційній скарзі засуджена вказала про неналежне виконання захисниками своїх повноважень, однак не конкретизувала у чому це проявлялось. Разом із тим, з матеріалів провадження не вбачається, що захисники не виконували чи неналежно виконували свої професійні обов'язки, а самі по собі факти відмови засудженої від захисників не свідчать про таке.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 04.09.2024 у справі № 216/966/22 (провадження № 51-7270км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502787>

2. Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження

2.1. Дізнавач (ст. 40-1 КПК)

2.1.1. Дізнавач належить до сторони обвинувачення у кримінальному провадженні і при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого, а тому уповноважений на призначення експертизи щодо встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили особу за ч. 1 ст. 122 КК.

У касаційній скарзі засуджений вважає підставою для визнання недопустимим доказом висновку судово-медичного експерта те, що за правилами ст. 242 КПК правом призначати експертизи щодо встановлення тяжкості тілесних ушкоджень наділені слідчий і прокурор, але не дізнавач, який призначив експертизу у кримінальному провадженні щодо нього.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС не вбачає обґрунтованими доводи засудженого про відсутність у дізнавача повноважень на призначення експертизи щодо встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень з посиланням на положення ч. 2 ст. 242 КПК, оскільки ці положення визначають обов'язок, а не право, слідчого або прокурора забезпечити проведення відповідної експертизи.

Згідно з положеннями ст. 40-1 КПК дізнавач відноситься до сторони обвинувачення у кримінальному провадженні і при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого. Таким чином, ККС не вбачає підстав вважати, що дізнавач не уповноважений призначати проведення експертизи.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 09.09.2024 у справі № 484/2504/21 (провадження № 51-2621км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121600482>

3. Докази і доказування

3.1. Збирання доказів (ст. 93 КПК)

3.1.1. Кримінальний процесуальний закон не передбачає отримання доказів шляхом надання дозволу на проведення позапланової перевірки ні слідчими судьями, ні прокурорами, ні слідчими. Результати таких перевірок, призначених у межах розслідування кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді, є недопустимими доказами і відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК не повинні бути використані під час ухвалення судових рішень у межах кримінального провадження

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали невинуватим обвинуваченого за частинами 2, 4 ст. 191, частинами 1, 2 ст. 366, ч. 1 ст. 209 КК та виправдали у зв'язку з недоведеністю наявності в його діяннях складів зазначених кримінальних правопорушень.

У касаційній скарзі прокурор не погоджується з рішенням суду про визнання недопустимим доказом, серед іншого, акту позапланової виїзної ревізії щодо окремих питань фінансово-господарської діяльності сільської ради, проведеної на підставі ухвали слідчого судді.

Позиція ККС: залишено без зміни ухвали апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС зазначила, що згідно з положеннями ч. 2 ст. 93 КПК призначення позапланової перевірки не є ані слідчою (розшуковою) дією, ані негласною слідчою (розшуковою) дією, ані заходом забезпечення кримінального провадження, з клопотаннями про проведення яких вправі звертатися прокурор чи слідчий за погодженням із прокурором до слідчого судді. Збирання доказів стороною обвинувачення згідно з положеннями ч. 2 ст. 93 КПК шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб висновків ревізій та актів перевірок означає повноваження використовувати як докази такі висновки й акти (як і будь-які інші документи), що існують незалежно від кримінального розслідування.

Кримінальний процесуальний закон не передбачає отримання доказів шляхом надання дозволу на проведення позапланової перевірки ні слідчими суддями, ні прокурорами, ні слідчими. Результати таких перевірок, призначених у межах розслідування кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді, є недопустимими доказами і відповідно до ч. 2 ст. 86 КПК не повинні бути використані під час ухвалення судових рішень у межах кримінального провадження.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 12.09.2024 у справі № 683/2659/19 (провадження № 51-642км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121626671>

3.2. Висновок експерта (ст. 101 КПК)

3.2.1. Вирішення питання про те, діяння якого учасника ДТП є головною умовою заподіяння суспільно небезпечних наслідків, належить до компетенції суду, адже висновки експертів не є обов'язковими для органу, який здійснює провадження, і підлягають оцінці в сукупності та взаємозв'язку з іншими доказами

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили водія за ч. 2 ст. 286 КК.

У касаційній скарзі сторона захисту звертає увагу, що судами не було враховано порушення правил дорожнього руху пішоходом, який перебував у стані сильного алкогольного сп'яніння та у темну пору доби, у темному одязі

переходив проїжджу частину поза межами пішохідного переходу, а тому його дії напряму пов'язані із настанням негативних наслідків.

Позиція ККС: змінено ухвалу апеляційного суду в частині вирішення цивільного позову, у решті судові рішення залишено без зміни.

Обґрунтування позиції ККС: ККС зауважив, що неправильні дії пішохода були враховані судом під час призначення водію основного покарання, яке з огляду на санкцію ч. 2 ст. 286 КК є наближеним до мінімального.

Зі змісту висновку автотехнічної експертизи вбачається, що окрім питання про причину виникнення ДТП, висновок містить також відповідь на питання, якими пунктами правил дорожнього руху мали керуватися водій та пішохід у заданій дорожній обстановці, що у розумінні положень ст. 91 КПК, є обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Більше того, юридичний аналіз причинно-наслідкового зв'язку виходить за рамки дослідження технічної причинності між діями учасника дорожнього руху і виникненням ДТП, яку за встановленими методиками досліджують відповідні автотехнічні експерти.

Вирішення питання про те, діяння якого учасника ДТП є головною умовою заподіяння наслідків, належить до компетенції суду, адже за вимогами процесуального закону висновки експертів не є обов'язковими для органу, який здійснює провадження (ч. 10 ст. 101 КПК) і вони підлягають оцінці у сукупності і взаємозв'язку з іншими доказами.

Ураховуючи складність визначення універсального алгоритму встановлення причинного зв'язку між порушенням ПДР та настанням відповідних наслідків, оскільки в кожному конкретному випадку цей зв'язок ускладнюється і зумовлюється значною кількістю різноманітних чинників (зміст, комбінації та послідовність виникнення яких майже завжди є унікальною), оцінці в кримінальному провадженні підлягають найбільш значущі особливості, на які потрібно зважити для встановлення необхідного причинного зв'язку як складової підстави кримінальної відповідальності.

Суд з'ясовує характер порушень, які допустив кожен із учасників дорожньо-транспортної пригоди, на підставі чого доходить висновку про те, чиї дії є причиною заподіяних наслідків.

Крім того, у кожному конкретному випадку водій транспортного засобу як джерела підвищеної небезпеки, зобов'язаний самостійно оцінити дорожню обстановку, а тому несе відповідальність за спричинені наслідки, якщо обрана ним швидкість не відповідала дорожній обстановці, навіть якщо така швидкість є значно нижчою від максимально дозваної.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 02.09.2024 у справі № 689/477/23 (провадження № 51-2463км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502732>

4. Фіксування кримінального провадження. Процесуальні рішення

4.1. Форми фіксування кримінального провадження (ст. 103 КПК)

4.1.1. Віддалене місцезнаходження (у централізованому файловому сховищі) носія інформації із записом судового засідання від паперового примірника матеріалів справи не може свідчити про те, що такий носій відсутній у матеріалах провадження.

Кримінальний процесуальний закон не вимагає дослівного відтворення в судовому рішенні змісту показань учасників судового провадження, де має бути з достатньою повнотою передана їх сутнісна складова, що впливає на встановлення судом обставин, які є предметом судового розгляду і підлягають доказуванню за приписами ст. 91 КПК

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали невинуватим обвинуваченого за ч. 4 ст. 185 КК та виправдали за відсутністю в його діях складу кримінального правопорушення.

У касаційній скарзі прокурор зазначає, що місцевий суд неповно виклав показання свідка, а також звертає увагу, що у матеріалах справи відсутній технічний запис судового засідання, під час якого було допитано цього свідка.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС звернув увагу, що порядок зберігання технічного запису судового засідання визначається, зокрема, Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – Положення) та Інструкцією щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання (далі – Інструкція). У вказаних нормативних актах зазначено, що технічним записом судового засідання, який приєднується до матеріалів справи, фактично є журнал судового засідання із унікальним посиланням на цей запис у централізованому файловому сховищі.

Як убачається з журналу судового засідання, під час якого судом першої інстанції допитувався свідок, його технічна фіксація була здійснена за допомогою підсистеми відеоконференцзв'язку (vkz.court.gov.ua). У вказаному журналі судового засідання наявне унікальне посилання на цей технічний запис у централізованому файловому сховищі.

На думку колегії суддів ККС, віддалене місцезнаходження (у централізованому файловому сховищі) носія інформації із записом судового засідання від паперового примірника матеріалів справи не може свідчити про те, що такий носій відсутній в матеріалах провадження.

Крім того, у процесі підготовки касаційного розгляду ККС було вжито заходи для отримання доступу до централізованого файлового носія, на якому зафіксоване судове засідання, у ході якого в місцевому суді допитувався свідок. Під час прослуховування аудіозапису вказаного судового засідання, колегією суддів касаційної інстанції встановлено, що показання свідка, викладені в оскаржуваних рішеннях, відповідають його показанням, фактично наданими ним під час судового розгляду кримінального провадження.

Водночас варто зауважити, що кримінальний процесуальний закон не вимагає дослівного відтворення в судовому рішенні змісту показань учасників

судового провадження, де має бути з достатньою повнотою передана їх сутнісна складова, що впливає на встановлення судом обставин, які є предметом судового розгляду і підлягають доказуванню за приписами ст. 91 КПК.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 18.09.2024 у справі № 496/6393/22 (провадження № 51-2708км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847392>

II. ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

5. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід

5.1. Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні (ст. 135 КПК)

5.1.1. Суд може направити копію рішення учаснику кримінального провадження на адресу електронної пошти чи з використанням ЄСІКС лише за його письмовою заявою про можливість комунікації із судом в електронній формі

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: апеляційний суд залишив без руху апеляційну скаргу захисника на вирок місцевого суду, надавши строк для усунення недоліків. Копію цієї ухвали було надіслано захиснику на електронну адресу. Надалі апеляційну скаргу сторони захисту було повернуто у зв'язку з неусуненням недоліків у встановлений строк.

У касаційній скарзі захисник вказує, що ним не було подано будь-якої письмової заяви про можливість комунікації із судом в електронній формі, з використанням Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи та/або її окремої підсистеми (модуля) (далі – ЄСІКС), що свідчить про незаконність посилання суду апеляційної інстанції про належне його повідомлення про отримання ухвали про залишення апеляційної скарги без руху.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС зазначила, що на даний час КПК урегульовано окремі питання комунікації між судом та учасниками кримінального провадження за допомогою ЄСІКС (ч. 2 ст. 35, ч. 1 ст. 135, ч. 1 ст. 136 КПК) та електронної пошти (ч. 2 ст. 136 КПК). Вони стосуються порядку надіслання копій матеріалів кримінального провадження, скарг, заяв, клопотань та інших передбачених законом процесуальних документів, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду та порядку здійснення виклику у кримінальному провадженні, при цьому, в окремих випадках, визначених вказаними правовими нормами лише за письмовою заявою особи.

Водночас кримінальний процесуальний закон не містить положень, зі змісту яких однозначно вбачалось би, що направлення судом за власної ініціативи копії судового рішення засобами електронного зв'язку (на адресу електронної пошти чи з використанням ЄСІКС) є належним її врученням учаснику кримінального провадження. Суд може повідомляти учасника кримінального провадження про прийняте рішення шляхом направлення копії

рішення на адресу електронної пошти чи з використанням ЄСІКС, однак лише за письмовою заявою такого учасника.

У матеріалах кримінального провадження відсутня письмова заява захисника про можливість комунікації із судом в електронній формі, а також відсутні будь-які дані про отримання чи ознайомлення адресата зі змістом ухвали апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху. Також матеріали справи не містять даних про те, що апеляційний суд вжив заходів для з'ясування питання, чи отримав захисник копію ухвали про залишення апеляційної скарги без руху, чи направляв він на усунення недоліків відповідні матеріали або нову редакцію апеляційної скарги, зокрема, засобами поштового зв'язку, що, в свою чергу, також підтверджує факт безпідставності висновків судді апеляційного суду щодо необхідності повернення апеляційної скарги захисника на підставі п. 1 ч. 3 ст. 399 КПК.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 02.09.2024 у справі № 202/9867/22 (провадження № 51-2795км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502735>

6. Тимчасове вилучення майна

6.1. Порядок тимчасового вилучення майна (ст. 168 КПК)

6.1.1. Вогнепальна зброя та боєприпаси, які зберігаються без передбаченого законом дозволу, належать до предметів, які вилучені законом з обігу, а тому не можуть вважатися тимчасово вилученим майном і не потребують обов'язкового накладення на них арешту слідчим суддею

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватою і засудили особу за ч. 1 ст. 263 КК.

У касаційній скарзі захисник зазначає, що пістолет та боєприпаси, які були виявлені та вилучені у засудженого, є тимчасово вилученим майном у розумінні ст. 167 КПК, проте слідчий не звертався з клопотанням до слідчого судді про накладення на нього арешту.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС зазначив, що системний аналіз ч. 7 ст. 237 КПК вказує на те, що законодавець не відносить до тимчасово вилученого майна речі, які вилучені законом з обігу.

Зважаючи на те, що до проведення вказаного огляду засуджений без передбаченого законом дозволу зберігав вогнепальну зброю та боєприпаси, то у цьому конкретному випадку вилучений пістолет та патрони відносилися саме до предметів, які вилучені законом з обігу, а тому вони не могли вважатися тимчасово вилученим майном і не потребували обов'язкового накладення на них арешту слідчим суддею.

Колегія суддів ККС зауважила, що арешт майна є одним із заходів забезпечення збереження речових доказів, тому ненакладення арешту не є безумовною підставою для визнання таких доказів недопустимими.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 28.08.2024 у справі № 178/1051/22 (провадження № 51-1873км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121352330>

III. ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

7. Слідчі (розшукові) дії

7.1. Участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи (ст. 227 КПК)

7.1.1. Проведення огляду місця події за участю неповнолітнього без залучення законного представника та з'ясування слідчим в останнього обставин вчинення кримінального правопорушення та його позиції щодо вчиненого є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили неповнолітнього за ч. 1 ст. 369 КК.

У касаційній скарзі захисник вказує, що судами попередніх інстанцій безпідставно відхилено клопотання сторони захисту про визнання недопустимим протоколу огляду місця події з додатком (відеозаписом) у зв'язку з порушенням вимог ст. 227 КПК – проведення слідчих дій з неповнолітнім без присутності його представника.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС визнала такими, що заслуговують на увагу доводи касаційної скарги захисника про істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, зокрема, про те, що судами не враховано факту порушення стороною обвинувачення процесуальних прав неповнолітнього, а саме, не роз'яснення неповнолітньому та іншим учасникам під час здійснення слідчої дії (огляду місця події) їх прав та обов'язків.

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 227 КПК, при проведенні слідчих дій за участі неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника. Також особливості проваджень щодо неповнолітніх у кримінальному процесі визначено положеннями ч. 4 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, згідно з якою – стосовно неповнолітніх процес повинен бути таким, щоб враховувались їх вік і бажаність сприяння їх перевихованню.

Як убачається з матеріалів цього провадження, проведення огляду місця подій за участю неповнолітнього відбулося без залучення законного представника, тим більше – на відеозаписі цієї слідчої дії зафіксовано як слідчий з'ясував у неповнолітнього обставини вчинення цього кримінального правопорушення та його позицію щодо вчиненого, запитував чи надавав він хабар працівнику поліції, що є неприпустимим.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 29.08.2024 у справі № 449/570/20 (провадження № 51-2487км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121472520>

8. Негласні слідчі (розшукові) дії

8.1. Контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК)

8.1.1. Імітація певних дій, намірів та інших обставин є складовою частиною контролю за вчиненням злочину, для чого ст. 273 КПК надає повноваження органам розслідування на використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Ця обставина не може сама по собі свідчити про провокацію вчинення кримінального правопорушення, якщо не доведені інші обставини, які свідчать про спонукання особи до вчинення злочину

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили головного державного інспектора відділу митного оформлення за ч. 1 ст. 368 КК.

У касаційній скарзі захисник стверджує, що потерпілий здійснював підприємницьку діяльність більше року і це свідчить про те, що ця діяльність здійснювалася лише для мети розслідування у цьому провадженні, що вказує на провокацію засудженого до вчинення злочину.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС звернула увагу на те, що як свідчать матеріали, така підприємницька діяльність здійснювалася під час подій, що розглядаються у цій справі, і не була імітована. Крім того, сама по собі імітація певних дій, намірів і інших обставин є складовою частиною такої слідчої дії як контроль за вчиненням злочину, для чого ст. 273 КПК передбачає повноваження органів розслідування, крім інших імітаційних заходів, використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. Таким чином, ця обставина не може сама по собі свідчити про провокацію злочину, якщо не доведені обставини, які свідчать про спонукання особи до вчинення злочину.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 10.09.2024 у справі № 359/7863/17 (провадження № 51-317км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121626665>

9. Закінчення досудового розслідування. Продовження строку досудового розслідування

9.1. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи (ст. 284 КПК)

9.1.1. Кримінальні провадження, внесені в ЄРДР до 16.03.2018, не підлягають закриттю на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК. Такі провадження передаються до суду навіть після закінчення строку досудового розслідування, однак суд досліджує лише ту доказову базу, яка була здобута стороною обвинувачення в межах строку досудового розслідування, на підставі чого ухвалює судові рішення

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: ухвалою місцевого суду, залишеною без змін судом апеляційної інстанції, кримінальне провадження,

внесене до ЄРДР від 09.03.2023 за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 209, ч. 4 ст. 358, ч. 2 ст. 364-1 КК, закрито у зв'язку з тим, що після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК.

У касаційній скарзі прокурор зазначає про те, що вимоги, визначені п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК, не можуть застосовуватися у цьому кримінальному провадженні, оскільки відомості щодо нього було отримано з кримінального провадження, зареєстрованого в ЄРДР 21.06.2017, до набуття чинності ЗУ від 03.10.2017 № 2147-VII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» (далі – ЗУ № 2147-VII).

Позиція ККС: скасовано рішення судів попередніх інстанцій та призначено новий розгляд у суді першої інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що рішення суду про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК не ґрунтується на вимогах закону, оскільки відомості у кримінальному провадженні, з якого в подальшому було виділено дане провадження, було внесено до ЄРДР до набрання чинності ЗУ № 2147-VIII.

Кримінальні провадження внесені до ЄРДР до 16.03.2018, не підлягають закриттю з посиланням на п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК. Такі провадження передаються у суд навіть після закінчення строку досудового розслідування, однак суд досліджує лише ту доказову базу, яка була здобута стороною обвинувачення у межах строку досудового розслідування, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а їх сукупність – з точки зору достатності та взаємозв'язку, на підставі чого ухвалює судові рішення у відповідному провадженні.

У кримінальному провадженні, у якому відомості про кримінальні правопорушення внесені до ЄРДР як до введення в дію положень, указаних у п. 4 § 2 розділу 4 ЗУ № 2147-VIII (у т. ч. й п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК), так і після набрання чинності вказаними нормами, ні подальше об'єднання кримінальних проваджень, ні зміна правової кваліфікації у кримінальному провадженні жодним чином не впливають на імперативний характер вказівки у примітці до п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК про дію приписів цього пункту лише щодо справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення внесені в ЄРДР після введення в дію цих змін, тобто з 16.03.2018. А тому закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК щодо кримінальних правопорушень, відомості по яких внесено до ЄРДР до введення в дію положень, вказаних у п. 4 § 2 розділу 4 ЗУ № 2147-VIII, суперечить імперативним приписам згаданої примітки.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 26.09.2024 у справі № 705/1721/23 (провадження № 51-2277км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122009068>

9.2. Загальні положення кримінального провадження під час звільнення особи від кримінальної відповідальності (ст. 285 КПК)

9.2.1. **Нероз'ясування апеляційним судом виправданому права на звільнення від кримінальної відповідальності не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону з огляду на те, що визнання особи невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення є кращим становищем, ніж закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності**

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, визнав водія невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч. 1 ст. 286 КК та виправдав у зв'язку з недоведеністю наявності складу вказаного кримінального правопорушення.

У касаційній скарзі прокурор зазначає, що апеляційний суд в порушення ст. 285 КПК не роз'яснив обвинуваченому право на закриття кримінального провадження, оскільки з огляду на строки, визначені ст. 49 КПК, через 8 днів після ухвалення вироку, закінчилися строки притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Позиція ККС: залишено без зміни ухвалу апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що обов'язковою умовою звільнення особи саме від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК є визнання факту, що така особа вчинила кримінальне правопорушення. Лише в такому випадку можливо обчислити відповідні строки давності.

При цьому, положеннями ч. 3 ст. 409 КПК визначено, що суд апеляційної інстанції не вправі скасувати виправдувальний вирок лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого.

З огляду на зазначене, у цьому конкретному випадку нероз'ясування права на звільнення від кримінальної відповідальності не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, оскільки не перешкодило суду апеляційної інстанції постановити законне і обґрунтоване судове рішення, з огляду на те, що водій був визнаний невинуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК, що є кращим становищем для особи ніж закриття кримінального провадження у зв'язку із закінченням строків давності.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 05.09.2024 у справі № 577/3122/18 (провадження № 51-5155км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502815>

IV. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ В ПЕРШІЙ ІНСТАНЦІЇ

10. Підготовче провадження

10.1. Підготовче судове засідання (ст. 314 КПК)

10.1.1. **Суд встановлює обставини, які викладені в обвинувальному акті, та винуватість особи тільки після дослідження та оцінки доказів у ході судового**

розгляду. Встановлення обставин справи під час підготовчого судового засідання не відповідає меті вказаної стадії судового процесу

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій звільнили обвинувачену від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, а кримінальне провадження за ч. 1 ст. 212 КК закрили.

У касаційній скарзі обвинувачена зазначає, що мотивувальна частина ухвали місцевого суду містить відомості про встановлені судом обставини, хоча оскаржуване судові рішення було ухвалено в ході підготовчого судового засідання і обставини справи судом не встановлювалися.

Позиція ККС: змінено мотивувальні частини рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що системний аналіз статей 314, 315, 342–368 КПК свідчить про те, що суд встановлює обставини, які викладені в обвинувальному акті, та винуватість особи у вказаних діях тільки після дослідження та оцінки доказів в ході судового розгляду. Водночас встановлення обставин справи під час підготовчого судового засідання не відповідає меті вказаної стадії судового процесу.

Місцевий суд, з яким погодився апеляційний суд, встановлюючи обставини справи в підготовчому судовому засіданні без оголошення обвинувального акта та без безпосереднього дослідження та оцінки доказів, фактично констатував винуватість обвинуваченої в інкримінованому їй кримінальному правопорушенні.

Зважаючи на те, що формулювання місцевим судом обвинувачення у своєму рішенні є важливим для сторони захисту та будь-які сумніви не можуть тлумачитись проти обвинуваченого, а також беручи до уваги сталу судову практику, з метою виключення будь-якого подвійного тлумачення, ККС дійшов висновку, що у цьому конкретному кримінальному провадженні необхідно змінити мотивувальну частину ухвали місцевого суду і відповідно ухвали апеляційного суду, вказавши в мотивувальних частинах цих рішень «Відповідно до обвинувального акта особа обвинувачується ...» замість «Встановлено, що особа ...».

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 11.09.2024 у справі № 428/430/22 (провадження № 51-1687км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121665518>

Окрема думка - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121626685>

11. Загальні положення судового розгляду

11.1. Проведення експертизи за ухвалою суду (ст. 332 КПК)

11.1.1. Вирішення питання про призначення повторної експертизи за клопотанням прокурора є дискреційним повноваженням суду

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, визнав водія невинуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч. 1 ст. 286 КК та виправдав у зв'язку з недоведеністю наявності складу вказаного кримінального правопорушення.

У касаційній скарзі сторона обвинувачення зазначає, що суд апеляційної інстанції всупереч ч. 6 ст. 22 КПК відмовив у задоволенні клопотання прокурора про призначення повторної автотехнічної експертизи, не дивлячись на істотність тих обставин, які могли б бути встановлені експертним шляхом, чим порушив ст. 23 КПК.

Позиція ККС: залишено без зміни ухвалу апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що вирішення питання про призначення повторної експертизи за клопотанням прокурора є дискреційними повноваженнями суду, з огляду на ч. 1 ст. 242, ч. 1 ст. 243, п. 1 ч. 1 ст. 244, частини 1, 2 ст. 332 КПК.

Водночас, як вбачається з матеріалів справи, клопотання прокурора щодо проведення повторної експертизи, заявлене в судовому засіданні, було предметом апеляційного розгляду, і відмовляючи у задоволенні вказаного клопотання суд апеляційної інстанції виходив з того, що прокурором не наведено обставин, за яких можливо було б дійти висновку, що правильність зазначених висновків є сумнівною, що вони є недостатньо обґрунтованими чи суперечать іншим матеріалам справи, чи що вказані експертизи були проведені з істотним порушенням процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертиз.

При цьому, суд апеляційної інстанції зауважив, що проведення судової автотехнічної експертизи було ініційовано стороною обвинувачення і експертом було надано відповіді на усі поставлені питання, з врахуванням вихідних даних та матеріалів кримінального провадження.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 05.09.2024 у справі № 577/3122/18 (провадження № 51-5155км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502815>

12. Судові рішення

12.1. Порядок ухвалення судових рішень, їх форма (ст. 371КПК)

12.1.1. Судове рішення має однакову юридичну силу незалежно від форми його викладення – чи то в паперовій, чи то в електронній формі. Наявність двох варіантів рішення апеляційного суду, які суттєво між собою різняться, є істотним порушенням норм кримінального процесуального закону

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: слідчий суддя ухвалою відмовив у задоволенні скарги адвоката на бездіяльність прокурора.

Апеляційний суд відмовив у відкритті апеляційного провадження за апеляційною скаргою адвоката на цю ухвалу.

У касаційній скарзі захисник звертає увагу на те, що стороною захисту отримано оскаржувану ухвалу через систему «Електронний суд» та у паперовому

вигляді, які суттєво між собою різняться, а саме 3, 4 та 5 абзаци мотивувальної частини ухвали мають різний зміст.

Позиція ККС: скасовано ухвалу апеляційного суду та призначено новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Обґрунтування позиції ККС: ККС зазначив, що ст. 371 КПК регулює порядок ухвалення судових рішень та їх форму. Відповідно до ч. 6 ст. 371 КПК (у редакції, яка діяла на момент постановлення ухвали суддею апеляційної інстанції) усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах.

Тобто законодавець закріпив в кримінальному процесуальному законі норму, яка надає однакової юридичної сили рішенню незалежно від форми його викладення, чи то в паперовій, чи то в електронній формі.

Така ж позиція віддзеркалена у Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, де у пп. 6 п. 1 розд. I зазначено, що електронний примірник судового рішення – це створений в АСДС електронний документ, підписаний кваліфікованим електронним підписом судді, що ухвалив таке судебне рішення, в разі колегіального розгляду – кваліфікованими електронними підписами всіх суддів, що входять до складу колегії, або іншої особи, визначеної згідно з п. 2 розд. III цього Порядку. Такий документ має бути ідентичним за документарною інформацією та реквізитами оригіналу судового рішення в паперовій формі.

Наявність двох варіантів рішення апеляційного суду, на переконання колегії суддів ККС, є істотним порушенням норм кримінального процесуального закону, яке позбавляє суд касаційної інстанції надати відповідь на інші доводи касаційної скарги, адже лишаються невідомі мотиви апеляційного суду, з яких він виходив відмовляючи у відкритті апеляційного провадження.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 11.09.2024 у справі № 202/17160/23 (провадження № 51-6901км23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121626674>

V. СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ З ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ

13. Провадження в суді апеляційної інстанції

13.1. Право на апеляційне оскарження (ст. 393 КПК)

13.1.1. Положеннями кримінального процесуального закону не передбачено можливості оскарження ухвали місцевого суду про закриття кримінального провадження, постановленої на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК у зв'язку зі смертю обвинуваченого, іншими обвинуваченими в цьому ж кримінальному провадженні з метою реабілітації обвинуваченого, який помер

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: місцевий суд закрив кримінальне провадження на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК у зв'язку зі смертю одного з обвинувачених.

Апеляційний суд відмовив другому обвинуваченому у поновленні строку на апеляційне оскарження ухвали суду першої інстанції і на підставі п. 4 ч. 3 ст. 399 КПК повернув йому апеляційну скаргу.

У касаційній скарзі обвинувачений зазначає про те, що у зв'язку із закриттям кримінального провадження щодо померлого обвинуваченого, він намагався повідомити родичам останнього про необхідність відновити судовий розгляд, а після з'ясування ситуації сам подав апеляційну скаргу.

Позиція ККС: залишено без зміни ухвалу апеляційного суду.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС звернула увагу на те, що відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК смерть обвинуваченого є підставою для закриття кримінального провадження, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого. Суд зобов'язаний вирішити питання про доведеність чи недоведеність висунутого обвинувачення за заявою близьких родичів або членів сім'ї померлого обвинуваченого про продовження розгляду справи з метою його реабілітації.

За матеріалами кримінального провадження встановлено, що обвинувачений в цілях реабілітації іншого обвинуваченого в цьому ж кримінальному провадженні подав апеляційну скаргу на ухвалу, якою місцевий суд на підставі п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК закрити це кримінальне провадження щодо останнього, у зв'язку з його смертю.

ККС наголосив, що положеннями кримінального процесуального закону не передбачено можливості оскарження такого судового рішення із вказаних підстав іншими обвинуваченими в цьому ж кримінальному провадженні. Жодних переконливих аргументів як саме таке судове рішення зачіпає права, свободи чи інтереси обвинуваченого, він не навів.

Постанова колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 05.09.2024 у справі № 607/8948/20 (провадження № 51-837км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121502777>

13.2. Істотні порушення вимог кримінального процесуального закону (ст. 412 КПК)

13.2.1. Постанова слідчого про залучення дочки потерпілої як її законного представника, ухвалена без наявності на те підстав, суперечить вимогам КПК. Проте присутність законного представника в усіх судових засіданнях у суді першої та апеляційної інстанцій не є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, якщо потерпіла не подавала заяв про порушення її права на повідомлення про дату, час і місце судового розгляду

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій визнали винуватим і засудили обвинуваченого за ч. 2 ст. 15 п. 7 ч. 2 ст. 115 КК.

У касаційній скарзі захисник зазначає, що судовий розгляд, так само як і апеляційний розгляд, проведено у відсутність потерпілої, яка не була належним чином повідомлена про дату, час та місце розгляду кримінального провадження. Водночас, до розгляду кримінального провадження судом безпідставно

допущено у якості представника потерпілої її дочки, що суперечить положенням кримінального процесуального закону.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: колегія суддів ККС не убачає у даному кримінальному провадженні істотного порушення вимог кримінального процесуального закону, передбаченого п. 5 ч. 2 ст. 412 КПК, як про це наголошує сторона захисту.

Під час досудового розслідування слідчий залучив у якості законного представника потерпілої її дочки, обґрунтовуючи це тим, що потерпіла на даний час не може усвідомлювати свої дії та керувати ними. Така постанова винесена всупереч вимогам чинного КПК, оскільки за вказаних обставин у слідчого були відсутні процесуальні підстави для залучення законного представника.

Однак, питання про порушення прав учасника кримінального провадження може вирішуватися лише за ініціативою носія цього права. Потерпіла протягом усього розгляду кримінального провадження, у тому числі і під час апеляційного розгляду, не подавала заяв про порушення її права на повідомлення про дату, час і місце судового розгляду, а також здійснення судового розгляду без її участі.

Відповідно до міжнародних та європейських стандартів потерпілим має забезпечуватись максимально можливий захист від вторинної та повторної віктимізації. Забезпечення права потерпілого на попередження вторинної віктимізації має на меті недопущення його повторної травматизації, ризику завдання психологічної, емоційної, фізичної шкоди, що не є прямим наслідком злочину, під час здійснення кримінального провадження. Переживання вторинної віктимізації підсилює безпосередні наслідки злочинів, продовжуючи період або обтяжуючи травму потерпілого. Відношення, поведінка, дії або бездіяльність можуть змусити потерпілих відчувати себе відчуженими від суспільства в цілому.

Потерпіла не допитувалася під час досудового розслідування очевидно у зв'язку з тим, що через обставини вчинення злочину та його наслідки (численні травми голови), вона мало що могла розповісти слідчому про обставини кримінального правопорушення. Не заявляла клопотання про допит потерпілої й сторона захисту під час судового розгляду.

Отже, відсутність потерпілої під час судового розгляду не вплинула на повноту дослідження обставин вчиненого кримінального правопорушення.

Залучення у якості законного представника потерпілої її дочки, яка проживає разом з матір'ю, навіть з формальним недотриманням процесуальних умов такого залучення, її присутність в усіх судових засіданнях у суді першої та апеляційної інстанції, надало цілковитої впевненості судам, які розглядали кримінальне провадження, про обізнаність потерпілої про рух та результати його розгляду.

Постанова колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 18.09.2024 у справі № 361/1254/22 (провадження № 51-1869км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121847530>

VI. ОСОБЛИВИЙ РЕЖИМ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

14. Особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану (ст. 615 КПК)

14.1. Постанова слідчого про зупинення досудового розслідування на підставі ст. 615 КПК (в редакції ЗУ № 2111-IX), яка не погоджена прокурором – процесуальним керівником у кримінальному провадженні, не відповідає вимогам ст. 280 КПК і не може вважатися належним процесуальним документом

Позиції судів першої та апеляційної інстанцій: суди попередніх інстанцій закрили кримінальне провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК у зв'язку з тим, що після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК.

Такого висновку суди дійшли через те, що період із 14.03.2022 по 05.07.2022 не може вважатися зупиненим через винесення слідчим постанови про зупинення досудового розслідування від 14.03.2022 з істотним порушенням норм КПК, оскільки усупереч вимогам ч. 4 ст. 280 цього Кодексу її не погодив прокурор.

У касаційній скарзі прокурор зазначає, що слідчий виніс постанову у точній відповідності до вимог ч. 3 ст. 110 КПК і не був зобов'язаний погоджувати її з прокурором.

Позиція ККС: залишено без зміни рішення судів попередніх інстанцій.

Обґрунтування позиції ККС: ККС вказав, що у п. 3 ч. 1 ст. 615 КПК в редакції, яка діяла на час ухвалення постанови слідчого, а саме в редакції ЗУ № 2111-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та ЗУ «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» від 03.03.2022, який набрав чинності 08.03.2022, не визначено конкретного процесуального суб'єкта, який приймає рішення про зупинення досудового розслідування.

Загальний порядок прийняття вищезгаданого рішення, визначений ч. 4 ст. 280 КПК, передбачає, що досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до ЄРДР. Іншого порядку діючий КПК не передбачає.

Оскільки постанова слідчого про зупинення досудового розслідування не була погоджена прокурором, який здійснював процесуальне керівництво в цьому кримінальному провадженні, що не відповідає вимогам ст. 280 КПК, а тому не може вважатися належним процесуальним документом.

Постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 12.09.2024 у справі № 953/879/23 (провадження № 51-748км24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121626667>

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (актуальна практика). Рішення, внесені до ЄДРСР, за вересень 2024 року / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; голова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду О. П. Марчук. Київ, 2024. – 44 с.

Застереження: видання містить короткий огляд судових рішень Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. У кожному з рішень викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 [@supremecourt_ua](https://www.instagram.com/supremecourt_ua)

 so.supreme.court.gov.ua